

Zmiana społeczna
a opinie poborowych
o zasadniczej
służbie wojskowej

Marek Walancik

Zmiana społeczna a opinie poborowych
o zasadniczej służbie wojskowej

Marek Walancik

Zmiana społeczna a opinie poborowych o zasadniczej służbie wojskowej

Oficyna Wydawnicza „Impuls”
Kraków 2007

© Copyright by Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2007

Recenzent:

prof. zw. dr hab. Andrzej Radziewicz-Winnicki

Korekta:

Michał Matlingiewicz

Projekt okładki:

Andrzej Augustyński

Zdjęcie na okładce:

Oddział Specjalny Grom „Formoza”

(Robert Rochowicz)

ISBN 978-83-7308-861-0

Oficyna Wydawnicza „Impuls”

30-619 Kraków, ul. Turniejowa 59/5

tel. (012) 422-41-80, fax (012) 422-59-47

www.impulsoficyna.com.pl, e-mail: impuls@impulsoficyna.com.pl

Wydanie I, Kraków 2007

Spis treści

Wstęp	9
1. Wybrane teorie opinii publicznej	23
2. Zmiana społeczna a reformy w siłach zbrojnych	35
Zmiana społeczna w Polsce i jej konsekwencje	35
Reformy w Polskich Siłach Zbrojnych	42
3. Zasadnicza służba wojskowa jako forma podstawowa obowiązku służby	59
4. Metodologia i organizacja badań oraz charakterystyka badanej zbiorowości i terenu badań	68
Cel i przedmiot badań	68
Problemy badawcze	71
Metody, techniki i narzędzia badawcze	74
Zmienne i wskaźniki badań	81
Organizacja i przebieg badań	86
Charakterystyka terenu badań i badanej populacji	90
5. Charakter armii a obraz zasadniczej służby wojskowej w opinii poborowych	106
Charakter armii w opinii poborowych	106
Obraz zasadniczej służby wojskowej i formy odroczenia w opinii poborowych	121
6. Społeczne postrzeganie zasadniczej służby wojskowej przez badanych	135
Zakres świadczeń społecznych z tytułu powołania do odbycia zasadniczej służby wojskowej	135

Osobiste problemy społeczne poborowych a obowiązek służby	144
Zasadnicza służba wojskowa a sytuacje trudne	149
7. Realizacja powinności organów administracji rządowej, wojskowej i samorządu terytorialnego dla celów powszechnego obowiązku obrony w opinii badanej populacji	154
Ocena stopnia trafności przyznawanych kategorii zdrowia w opinii poborowych	154
Ocena Komisji Poborowej przez badanych	158
Zadania przedstawiciela Wojskowego Komendanta Uzupełnień w czasie trwania poboru	165
8. Społeczne następstwa i przewidywane zmiany w siłach zbrojnych spowodowane wstąpieniem Polski do Sojuszu Północnoatlantyckiego	171
Stopień zagrożenia militarnego a ocena wstąpienia Polski do Sojuszu	171
Zasadnicza służba wojskowa a integracja z Paktem Północnoatlantyckim	176
Perspektywy społeczne, następstwa i przewidywane zmiany w siłach zbrojnych spowodowane wstąpieniem Polski do Sojuszu Północnoatlantyckiego	179
Podsumowanie	188
Bibliografia	199
Spis tabel	218
Spis wykresów	220
Summary: The Social Change and the Opinions of Military Men About the National Service	222
Zusammenfassung: Gesellschaftlicher Wandel und die Meinungen der Wehrpflichtigen über den Wehrdienst	224

Naród winien wojsku swemu nagrodę i poważanie za to, iż się poświęca jedynie dla jego obrony. Wojsko winno narodowi strzeżenie granic i spokojności powszechnej, słowem winno być jego najsilniejszą tarczą¹.

(Ustawa Rządowa, prawo uchwalone dnia 3 maja 1791 r.
Rozdział XI, Siła zbrojna narodowa)

¹ M. R. Bombicki, *Konstytucje Polski*, Polski Dom Wydawniczy „Ławica”, Poznań 1998 s. 27.

Wstęp

W Polsce transformacja systemu odbywała się w warunkach kryzysu ekonomicznego. Rozpoczął się on w końcu lat 80. minionego wieku, charakteryzując się trwałym spadkiem poziomu produkcji, inwestycji, przeciętnego dochodu realnego, rosnącymi cenami, zwiększeniem się deficytu budżetowego. Zanegowany, a w konsekwencji odrzucony został ład monocentryczny. Zdaniem Andrzeja Rycharda

Upadek ładu monocentrycznego w Polsce został wymuszony przez społeczeństwo i odbywał się przy pewnej tolerancji ze strony uprzednich elit instytucjonalnych¹.

Budowa nowego ładu demokratycznego przy powszechnej akceptacji uwiódociła społeczne słabości, brak gotowości do współdziałania, osiągnięcia kompromisu. Jak twierdzi cytowany uprzednio Andrzej Rychard,

W pierwszych latach postkomunistycznych transformacja ładu społecznego dokonywała się pod przewodnictwem nowych elit przy znaczącej tolerancji społeczeństwa. W następnych latach głównymi aktorami „budowy nowego ładu” są w większym stopniu jednostki i grupy niż organizacje. [...] Zachodzące zmiany w Polsce wskazują, z jednej strony słabość, z drugiej zaś na specyfikę porządku organizacyjno-instytucjonalnego².

Transformacja w Polsce spowodowała przekształcenia ekonomiczne, społeczne, oraz zmiany w systemie wartości człowieka. W opinii Andrzeja Radziejewicza-Winnickiego

Transformacje zachodzą w skali społeczności lokalnych, regionalnych, całych państw i narodów, kontynentów, a nade wszystko w życiu pojedynczego człowieka. Zmiany te przez jednych uważane są za trafne, oczekiwane, normalne i pożądane, z kolei

¹ K. Wszoborowski, *Demokratyczny Ład Społeczny* [w:] *Społeczeństwo, demokracja, edukacja. Nowe wyzwania w pracy socjalnej*, red. K. Marzec-Holka, Wydawnictwo Uczelniane Akademii Bydgoskiej, Bydgoszcz 2000, s. 45.

² Tamże, s. 45.

przez innych uznane mogą być za sztuczne, krzywdzące, trudne do zaakceptowania, niepotrzebne przyjmowane z lękiem i poczuciem niepewności³.

Przedmiotem prowadzonych przeze mnie badań w okresie zmiany, która determinuje reformy wielu instytucji, społeczności zawodowych (w tym sił zbrojnych), uczyniłem opinie poborowych o zasadniczej służbie wojskowej. Całokształt rozważań teorii opinii publicznej prezentuję w rozdziale 1. Wprowadzane reformy kreują nową rzeczywistość i dzięki nim jest ona zmienna i nieskończona. Jak pisze Zbyszko Melosik,

Nie ulega wątpliwości, że świat, w którym żyjemy, na przełomie wieków (i tysiącleci) jest zupełnie inny niż ten, który pamiętamy z lat naszego dzieciństwa. Rzeczywistość nie jest już monolityczna i jednoznaczna, lecz niejednorodna i sfragmentaryzowana, pełna tysięcy „małych”, sprzecznych z sobą narracji. Trudno w niej odnaleźć się i trudno ją opisać, a najtrudniej odpowiedzieć na pytania: jak(im) być?, w jaki sposób żyć?, jak wychowywać? A jednak – jako pedagodzy – musimy podjąć próbę odpowiedzi, ponieważ kwestie te stanowią istotę pedagogiki w jej aspekcie teoretycznym i praktycznym⁴.

W rozdziale 2 przedstawiam zmianę społeczną w Polsce i jej konsekwencje. Dokonuję analizy procesu zmiany i jej konsekwencji, w tym reform w Siłach Zbrojnych od 1989 roku. Ma to ścisły związek z przeprowadzonymi badaniami. Zmiana dająca pełnię demokracji, będąca siłą sprawczą wzrostu inicjatywy jednostek czy grup społecznych, przyczynia się do wykształcenia i wzrostu zagrożeń społecznych, zmian opinii społecznych w wielu kwestiach, w tym reformy sił zbrojnych. Czy zmiany opinii poborowych dotyczą również powszechnego obowiązku obrony Ojczyzny?

Transformacja systemu, która miała miejsce w naszym państwie spowodowała reformy we wszystkich obszarach życia społecznego. Reformy w siłach zbrojnych zostały przyspieszone po wstąpieniu Polski do NATO. W celu osiągnięcia pełnej zdolności do realizacji zadań zarówno w układzie sojuszniczym, jak i narodowym, przystąpiono do etapowego przebudowania całych Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polski. Najważniejsze kierunki przebudowy zawarto w „Programie Przebudowy i Modernizacji Technicz-

³ A. Radziewicz-Winnicki, *Nabywanie oraz wytwarzanie nowych doświadczeń w życiu codziennym jednostki w postmonocentrycznym ładzie społecznym* [w:] *Edukacja a życie codzienne*, t. 1, red. A. Radziewicz-Winnicki, przy współudziale E. Bielskiej, Wydawnictwo UŚ, Katowice 2002, s. 94.

⁴ Z. Melosik, *Pedagogika życia codziennego, teoria i praktyka* [w:] *Edukacja a życie codzienne*, dz. cyt., s. 15.

nej Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2001–2006”⁵ i „Programie rozwoju Sił Zbrojnych w latach 2003–2008”⁶. Z liczby 450 tys. siły zbrojne zmniejszyły się do 250 tys., a w 2003 roku ich liczba wyniosła 150 tys. Likwidacja aparatu partyjno-politycznego w wojsku, przywrócenie Ordynariatu Polowego, modernizacja armii – świadczą o dynamice przemian, których charakterystykę przedstawiam w tym rozdziale.

Unormowania formalnoprawne w zakresie obronności państwa, zawarte w Konstytucji i ustawie o powszechnym obowiązku obrony RP, ze zwróceniem uwagi na zasadniczą służbę wojskową, przedstawiam w rozdziale 3. To Konstytucja ma szczególną moc prawną, która przyznaje jej najwyższe miejsce w systemie prawa stanowionego. Bezpieczeństwo, niepodległość, suwerenność – stanowią nadrzędne wartości w polityce państwa. Obrona kraju należy do podstawowych zadań państwa, dlatego tak istotną rolę odgrywają dokumenty prawne w zakresie obronności. Siły zbrojne, niezależnie od sprawowanego systemu, zawsze zachowują szczególną pozycję. W Konstytucji zawarte są cele służby, neutralność polityczna, cywilna kontrola nad armią. Neutralność polityczna i cywilna kontrola nad armią pojawiły się po zmianie systemu społeczno-politycznego w Polsce w 1989 roku. Stanowiły jeden z podstawowych warunków przy staraniu się o członkostwo w NATO.

Ze względu na powszechny obowiązek obrony i wypełnianie go poprzez powołanie do zasadniczej służby wojskowej, skoncentrowałem się na podstawowej formie, jaką jest obowiązek zasadniczej służby wojskowej. Forma ta budziła zawsze wiele społecznych emocji, kontrowersji i różnorodnych opinii w minionym systemie.

W ostatnim okresie zmieniała się sama służba. Znacznemu skróceniu uległ czas jej pełnienia z 24 do 9 miesięcy. Czy i dzisiaj, kiedy jesteśmy państwem demokratycznym, suwerennym, członkiem NATO zmienił się stosunek poborowych do tej podstawowej formy powszechnego obowiązku obrony – zasadniczej służby wojskowej? Prezentując wstąpienie Polski do NATO, koncentruję się na wymiarze społecznym integracji z sojuszem.

Istotny dla zakresu badawczego był również teren badań – województwo śląskie. Zajmuje ono 12 294 km² powierzchni Polski. Liczba ludności wynosi 4,9 mln osób. Pod względem powierzchni zajmuje 14., a liczby lud-

⁵ *Ministerstwo Obrony Narodowej, Armia 2006*, „Polska Zbrojna” 2001, nr 21, s. 21.

⁶ S. Czum, L. Stefaniak, *Drugi sześćdziesiąty*, „Polska Zbrojna” 2003, nr 4, s. 3.